

Dějiny vzniku novozákonního kánonu

1. Úvod

Pod pojmem novozákonní kánon rozumíme sbírku 27 novozákonních spisů, které pro všechny křesťany tvoří Nový zákon, součást Písma svatého Starého a Nového zákona, křesťanské Bible. Když uvážíme, jak zásadní roli hrála Bible v dějinách církve i lidské kultury, pak stěží můžeme ocenit obrovský význam vzniku novozákonního kánonu. Nemůže být pochyb o tom, že vznik Nového zákona je nejvýznamnější událostí církevních dějin. Ve všech epochách dějin církve zůstává Nový zákon živý a působí jako pramen a norma křesťanského života a učení. Každé dílo duchovní obnovy v církvi včetně reformace zde získává podněty a zdroj nového poznání.

Při studiu dějin vzniku novozákonního kánonu jsme překvapeni tím, že tato nejdůležitější událost církevních dějin zůstává pro nás do značné míry zahalena závojem anonymity a o rozhodujících úsecích vytváření kánonu nemáme přímá svědectví. Historická práce je odkázána na kusá vyjádření apoštolských a církevních otců, na srovnávání a kombinaci těchto výroků. Právem Hans Lietzmann hovoří o tom, že dějiny kánonu patří „zu den allerkompliziertesten Teilen der kirchenhistorischen Wissenschaft“ („k nejkomplicovanějším částem církevně-historické vědy“)¹. Jako zásadní uzavření historického vývoje vzniku novozákonního kánonu je přijímáno vyhlášení alexandrijského biskupa Athanasia v jeho 39. velikonočním dopise z roku 367 po Kr.² a rozhodnutí synody v Hippo Regius (393 po Kr.), jeho opakování na synodě v Karthagu (397 po Kr.) a odpověď papeže Innozenze I. na dotaz galského biskupa o rozsahu kánonu (z roku 405 po Kr.). Tato rozhodnutí fakticky potvrzují, že novozákonní kánon obsahuje pro církev Východu i Západu 27 spisů, které máme až dodnes v našich Bibliích. Vznik novozákonního kánonu patří k časově nejobsaáhlejším procesům církevních dějin.

2. Pojem kánonu a pojetí dějin vzniku novozákonního kánonu

Řecký pojem *κανων* je odvozen od semitského *kanna*, hebrejského *קנה* a označoval původně rákos, potom prut, hůl, přeneseně měřítko, míru, normu, seznam normativních spisů. Od poloviny 2. století pod pojmem *κανων της αληθείας*, *κανων της πίστεως*, latinsky *regula veritatis*, *regula fidei* je označováno vyznání křesťanské víry, zvláště křestní vyznání a v nejširším slova smyslu též obecně uznávané články víry. Jako seznam církví stanovených spisů tohoto pojmu použil poprvé Athanasios.³ Teprve od konce 4. století po Kr. a zpočátku pouze v latinsky mluvící teologii je termínu kánon používáno v nám známém smyslu sbírky spisů, které jsou měřítkem a normou ve věcech víry.

Uwe Swarat⁴ rozlišuje mezi badateli trojí pojetí dějin vzniku novozákonního kánonu. Prvním je historicko-kritická koncepce Adolfa Harnacka.⁵ Pro něj patří novozákonní kánon ke třem apoštolským normám (spolu s pravidlem víry - regula fidei a biskupským úřadem), které vedly ke vzniku raného katolicismu. U Theodora Zahna⁶ lze hovořit o historicko-pozitivní nebo pozitivistické koncepci. Na rozdíl od Harnacka, který vychází z dogmaticko-normativního pojmu kánonu klade Zahn důraz na užití kánonu v bohoslužebné a liturgické souvislosti. Tím se vědomě chce přidržit starocírkevního chápání kánonu jako sbírky spisů, které byly předčítány při bohoslužbách. Třetí pojetí rozpracoval Hans Freiherr von Campenhausen.⁷ Lze je nazvat historicko-konstruktivním, protože mu jde především o rekonstrukci procesu vytváření kánonu jako takového, o vznik ideje kánonu, o teologický význam těchto dějin. Smyslem vytváření kánonu je zajistit Kristovu tradici (die Christus-Uberlieferung) v její původní formě proti hrozcímu zfalšování. Normativnost není předpisová (Harnack), ale listinná (urkundlich). Nový

1 Hans Lietzmann, *Wie wurden die Bücher des Neuen Testaments heilige Schrift?* Tübingen 1907, 3

2 Řecký text u Theodora Zahna, *Grundriss der Geschichte des neutestamentlichen Kanons*, 3. ed. 1985, 86nn

3 Ve svém 39. velikonočním dopise označuje spisy v církvi uznávané jako *κανονιζόμενα* oproti *αποκρυφα* a na rozdíl od třetí skupiny *αναγιγνωσκομενά*.

4 Uwe Swarat, *Die Entstehung des neutestamentlichen Kanons*, článek obsažen v knize *Der Kanon der Bibel*, Hrsg. Gerhard Maier, Giessen, 1990

5 Nejvýznamnějšími pracemi A.Harnacka k dějinám kánonu jsou: *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, I. Band, Tübingen, 4. vyd. 1909 (dotisk 1980), 337 nn, 372nn; *Die Entstehung des Neuen Testaments und die wichtigsten Folgen der neuen Schöpfung* (Beiträge zur Einleitung in das NT, Band VI), Leipzig 1914; „Über den Verfasser und den literarischen Charakter des Muratorischen Fragments“, *ZNW* 24/1925

6 Zahn, Theodor, *Grundriss der Geschichte des neutestamentlichen Kanons*, 3. vyd. 1985; *Geschichte des neutestamentlichen Kanons*, 2 svazky, Erlangen/Leipzig 1888-1892 (dotisk Hildesheim 1975)

7 Campenhausen, Hans Freiherr von, *Die Entstehung der christlichen Bibel*, J.C.Mohr Tübingen 1968, 2. ed.1977 Berlin; Dále jeho dvě přednášky, které obsahuje kniha *Das Neue Testament als Kanon*, hsg. Ernst Käsemann, Göttingen 1970, str. 109nn.

zákon není zřízen jako zákon, ale jako dějinná listina (Urkunde), která historicky zajišťuje legitimitu církevní tradice.

Při pojetí dějin vzniku novozákonního kánonu, jež je prezentováno v této studii, se snažíme překonat protiklad těchto tří řešení. Ve snaze postihnout pochopení kánonu starou církví rozumíme dějinám vzniku novozákonního kánonu jako procesu, v jehož průběhu církev přijímá sbírku spisů jako dějinné zajištění původního apoštolského svědectví o osobě a díle Ježíše Krista, které je nejen základem čtení a zvěstování při bohoslužbách církve, ale tvoří nejvyšší normu pro život a víru církve ve všech dobách.

3. Kanonická autorita v apoštolské době

Apoštolskou dobou je nazváno období prvního století dějin církve, kdy žili apoštolé a vznikaly novozákonní spisy. Mluví se o ní též jako o době prvotního křesťanství.

Již v Ježíšově době nejen existovala idea kánonu, sbírky závazných svatých spisů, ale fakticky již existoval kánon Starého zákona. V řeckém překladu knihy Sirachovcovy, který vznikl kolem roku 130 př.Kr. čteme: „Velká a vzácná naučení nám byla dána prostřednictvím Zákona, Proroků a ostatních spisů, které po nich následovaly.“⁸ Filón Alexandrijský (zemřel 49/50 po Kr) zmiňuje „Zákony a slova předpověděné proroky a hymny a ostatní spisy, jimiž je rozšiřováno a zdokonalováno vědění a zbožnost.“⁹ Autor Knihy Sirachovcovy, která vznikla začátkem 2.století př. K., si je plně vědom toho, že sám sebe již nemůže počítat mezi biblické pisatele a je pouhým učitelem a vykladačem Zákona. Tak jej vidí i jeho vnuk, autor řeckého překladu.¹⁰ Také Židé v makabejské době jsou si vědomi toho, že v této době již neexistují proroci,¹¹ a proto Makabejské knihy jsou příliš pozdní, než aby mohli být přijaty do kánonu. Josephus Flavius později vyjadřuje tento obecně rozšířený názor v židovstvu o knihách vzniklých po období reformy Ezdrášovy a Nehemiášovy takto: „Také od Artaxerxe až k dnešním dnům je vše podrobně popsáno; tyto knihy se však netěší stejné vážnosti jako dřívější, protože zde chybí spolehlivá kontinuita mezi proroky.“¹² Josephus v témže spise sepsaném v roce 95 po Kr. uvádí, že ke svatým spisům patří 22 knih, což podle jeho počítání je dnešní židovský a protestantský starozákonní kánon. Podobně spis 4. Esra¹³, který vznikl kolem roku 90 po Kr. uvádí počet 24 kanonických spisů. Jestliže počítá Rut a Pláč Jeremiášův samostatně, dochází ke stejnému rozsahu, jaký uvádí Josephus. Podobně v Mišně v babylonském traktátu Baba Bathra 14b/15 je jmenováno 24 kanonických knih a v souladu s Josephem je vysvětleno, že po Ezdrášovi již nebyly spisovány kanonické knihy.

Církev Kristova nebyla od počátku bez kanonických spisů. Jejich Písmem byly kanonické spisy Starého zákona. Zřetelně to potvrzují samotné novozákonní spisy. Celkem 50krát se vyskytuje pojem Písmo. Přitom se užívá nejen plurálu αι γραφαι, ale v 27 případech též singuláru η γραφη. I užití singuláru svědčí o tom, že se s velkou pravděpodobností předpokládá uzavřený kánon. Obsahuje tři části: Mojžiš (Tóra), Proroci a Žalmy (Lk 24,44).¹⁴ Vysoké ocenění Písma je zdůrazněno přívlastkem svatý (ἅγιος) a na dvou místech se výslovně zmiňuje jeho inspirovanost (2 Tm 3,16; 2 Pt 1,21).

Autorita Písma je však pro křesťany od samého počátku spojena s autoritou Krista. „V církvi nastoupil vedle knihy a před ní Kristus. Křesťanství není náboženstvím knihy v přísném smyslu. Křesťané věří v panství živého Krista a v přítomného Ducha. Proto i Kristus je chápán jako Pán Písma.“¹⁵ „Ve víře v Krista byly obě veličiny, Ježíš a Písmo na sebe vzájemně vztaženy a nemohly být od sebe odděleny. Prorocko christologický výklad Starého zákona je tak starý jako církev sama.“¹⁶ Ježíš jako κύριος (Pán) je nejvyšší autoritou, on stojí ve středu všeho zvěstování církve. Starý zákon v něm

8 Citovány podle Ekumenického překladu první řádky předmluvy. Zde je v poznámce uvedeno: „Je to nejstarší známý náznak pozdější trojdílnosti hebrejského kánonu Zákon-Proroci-Spisy.“

9 De vita contemplativa 25 (citováno podle Campenhausena, Die Entstehung der christlichen Bibel)

10 Řádky 1-14 řecké předmluvy.

11 1Mak 4,46; 9,27; 14,41

12 Contra Apionem I, 41

13 14,18-48

14 Oddíl Mt 23,35/Lk 11,51, kde Ježíš uvádí prvního a posledního mučedníka, o kterém je zmínka v Písmu, by mohl naznačovat, že Ježíšem uznávaná sbírka svatých Písem je totožná s pozdějším rozsahem židovského kánonu. Zpráva o mučedníku Zachariášovi je zaznamenána v 2 Pa 24,20-21, jež tvoří poslední knihu hebrejské Bible. Poslední mučedník, o němž se zmiňuje Písmo je Uriáš v Jer 26,20nn, který byl zabit o cca 200 let později.

15 Campenhausen, Hans Freiherr von, Die Entstehung der christlichen Bibel, 2 ed. Berlin 1977, 15

16 tamtéž 28-29

nachází své naplnění. Křesťané uznávají kanonickou autoritu starozákonního Písma především proto, že sám Ježíš je uznáván za zjevenou Boží vůli a často se na Písmo odvolává.¹⁷

Rainer Riesner právem hovoří o počátku vytváření novozákonního kánonu uvnitř samotného Nového zákona.¹⁸ Předvelikonoční slova Ježíšova měla mesiášskou autoritu, která byla nejen na úrovni starozákonních spisů, ale jim nadřazena. To dosvědčují Ježíšova slova v Kázání na hoře, které v kontrastu k tomu, co bylo řečeno v Zákoně staví Ježíšovo autoritativní „Já však vám pravím“. V 1 Tm 5,18 je zřejmě Ježíšovo slovo postaveno na stejnou rovinu s výpovědí Písma. Autorita Ježíšových slov je plně legitimována tím, že Bůh Ježíše vzkřísil z mrtvých (Sk 2,22-24). Ježíš svou smrtí zpečetil novou smlouvu (srv. 2 K 3,14) a skrze svou smrt a vzkříšení naplnil starozákonní zaslíbení (Je 31,31nn). Tradice o utrpení a vzkříšení Ježíše Krista je od počátku pro křesťanskou církev normativní tradicí, která je v plném souladu s Písmem (1 K 15,3nn.). Apoštolé jsou služebníky nové smlouvy a jako nositelé normativní tradice o Kristu, jeho slovech a významu jeho díla jsou též ve svém zvěstování normativní. Apoštol Pavel žádá, aby jím zvěstované evangelium bylo přijímáno jako přímé zjevení Ježíše Krista: „Ujišťuji vás, bratři, že evangelium, které jste ode mne slyšeli, není z člověka. Vždyť já jsem je nepřevzal od žádného člověka ani se mu nenaučil od lidí, nýbrž zjevil mi je sám Ježíš Kristus“ (Ga 1, 11-12). Slovo, které Pavel zvěstuje, má autoritu Božího slova: „Proto i my děkujeme Bohu neustále, že jste od nás přijali slovo Boží zvěsti ne jako slovo lidské, ale jako slovo Boží, jímž skutečně jest. Vždyť také projevuje svou sílu ve vás, kteří věříte“ (1 Te 2,13). Své listy píše v apoštolské autoritě a vyzývá k předčítání svého listu při bohoslužebném shromáždění (1 Te 5,27; Ko 4,16), což je analogické ke čtení oddílů starozákonních spisů v synagoze. O sbírce Pavlových listů se později hovoří jakoby jedním dechem spolu s ostatními svatými spisy (2 Pt 3,16).

4. Kanonická autorita u apoštolských otců

Označení apoštolští otcové sahá do 17. století a pod tímto označením zařazujeme v této práci ty zachované písemné památky, které spadají zhruba do první poloviny 2. století po Kr. Jejich autoři se hlásí k tomu, že jsou nositeli a zvěstovateli apoštolské tradice, ale nepatří již k novozákonním autorům.

První list Klementův je dopisem sboru v Římě adresovaným do Korintu.¹⁹ List byl sepsán asi ještě v roce 96 nebo na jaře 97 po Kr.²⁰ a jedinečnost tohoto dokumentu spočívá v jeho stáří a místě vzniku v Římě. Poskytuje nám cenné pohledy do života sborů na konci prvního století. Mezi literárními prameny je často citován Starý zákon ve znění Septuaginty. Písmo a slova Ježíše jsou stavěna vedle sebe.²¹ Jsou zde však též narážky na tyto novozákonní spisy: 1 K, Žd, Ř a pravděpodobně také 1 Pt, snad i Jk a Mt. Nejsou vyloučeny reminiscence z L a Sk.

Ignatiovy listy jsou významné tím, že nám umožňují pohled do sborů v maloasijsko-syrském prostředí na počátku druhého století.²² Varování před falešným učením spojuje s důraznými výzvami k podřízení se biskupům sborů. Proto je považován za průkopníka monarchického episkopátu. Z pramenů navazuje Ignatios na Zákon a starozákonní proroky. Navazuje též na některé novozákonní spisy (Mt, Sk, Ef, 1 K), i když je na rozdíl od Klementa výslovně neuvádí. Ignatios sebe zřetelně odlišuje od apoštolů²³, ale chce být strážcem apoštolské tradice. Je třeba „obracet se k prorokům a zejména k evangeliu“ (Smyrenským 7,2). Důkazem pravdivosti evangelia a nejvyšší autoritou je mu Ježíš Kristus²⁴. Starý zákon již nepostačuje jako jediná autorita pro vyučování církve.

Didaché (Učení apoštolů)²⁵ hovoří o apoštolech, kteří navštěvují sbory. Proroků a učitelů však ubývá a na jejich místo nastupují biskupové a diakoni. Když se odvolává na evangelium (15,3,4; 8,2;

17 Nejdůležitěji potvrzuje Ježíš autoritu Písma ve výroku Mt 5,17-19: „Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky; nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit. Amen, pravím vám: Dokud nepomine nebe a země, nepomine ani jediné písmenko ani jediná čárka ze Zákona, dokud se všechno nestane. Kdo by tedy zrušil jediné z těchto nejmenších přikázání a tak učil lidi, bude v království nebeském vyhlášen za nejmenšího; kdo by však zachovával a učil, bude v království nebeském vyhlášen velkým.“

18 Rainer Riesner v článku obsaženém v knize *Der Kanon der Bibel*, Hrsg. Gerhard Maier, Giessen 1990

19 Podle Eusebia Církevní dějiny (HE) III 15,34 byl Klemens třetí nástupce Petrův v řadě římských biskupů v letech 92-101 po Kr.

20 *Schriften des Urchristentums, Erster Teil, Die Apostolischen Väter*. Vydáno a opatřeno úvodem a poznámkami Josepha A. Fišera, Darmstadt 1970, 20. Kniha obsahuje kromě německého textu též řecké znění. Český překlad „Spisy apoštolských otců“ byl vydán jako skripta KEBF v Praze v edici Kalich v roce 1986.

21 1 Klem, 13,1

22 Ignatios byl podle Eusebia biskupem v Antiochii v letech 69-107 po Kr. Své listy sborům píše při své deportaci do Říma, kde byl jako křesťanský mučedník předhozen divoké zvěři.

23 Tralleským 3,3 „Neocenil jsem se tak vysoko, abych jako odsouzený vám chtěl poroučet jako apoštol.“

24 Filadelfským 8,2 „Pro mne však listinou je Ježíš Kristus, nedotknutelnou listinou jeho kříž a smrt a zmrtvýchvstání a víra, která je z něho. Ty ať mne ospravedlníš skrze vaše modlitby.“

11,3) předpokládá pravděpodobně písemné evangelium, jímž je zřejmě Matoušovo evangelium. Autoritativní instancí je vždy Pán, jímž je míněn Ježíš. Jeho autoritu však prostředkuje představený sboru. „Dítě mé, ve dne i v noci budeš pamatovat na toho, kdo k tobě promlouvá slovo Boží. Budeš jej ctít jako Pána. Kde se mluví o Kristově vládě, tam je Kristus“ (4,1)

Druhý list Klementův je homiletickou paranézi z let 130-150 po Kr. Starý zákon je pro autora Písmem, v kterém Bůh hovoří autoritativně do přítomnosti. Je zde uvedeno devět starozákonních a osm novozákonních citátů. Jedná se o slova Páně synoptického původu. Slovo Páně je v 2,4 výslovně uvedeno jako Písmo²⁶, má stejnou závaznost jako Boží slovo Písma. Také zde je evangeliem zřejmě míněn písemný dokument. Citace předpokládají znalost Matoušova a Lukášova evangelia.

List Barnabášův mohl být sepsán v letech 132-135 po Kr. Písmo je pro pisatele rozhodující normou. Každá křesťanská výpověď musí být prokázána Písmem. „Barnabáš se vzdává doslovného výkladu Zákona a zná pouze prorocko-christologický a morálně alegorický výklad jeho ustanovení... Činí pokus vzít židům Bibli a označit ji za výlučně křesťanskou knihu“²⁷ Autor možná používá sbírku starozákonních míst, které sloužily jako důkazní materiál pro pravdu novozákonního poselství.²⁸

Pastýř Hermův byl sepsán někdy mezi rokem 70-150 po Kr. v Římě. Jedná se o nejrozsáhlejší raně křesťanský spis. Kniha obsahuje apokalyptické vize a podobenství a jejich alegorický výklad skrze prostředníka zjevení. Spis má napomínat k etickému jednání křesťanů. Hovoří se o možnosti jednorázového pokání. Syn Boží je identifikován s Duchem svatým. Koncept Ducha je však především etický.

Můžeme stručně shrnout, že ještě u apoštolských otců je křesťanskou Bibli Starý zákon, který je vykládán jako základ křesťanské morálky a prorocké zaslíbení, které se naplnilo v Ježíši. V této době je již známa řada novozákonních spisů. Vedle evngelií mají velkou autoritu spisy apoštola Pavla. Biskup **Polykarp** ze Smyrny (umírá mučednickou smrtí upálením asi roku 156 po Kr.) doporučuje „blaženého a slavného Pavla“, který „učil přesně a pevně slovo o pravdě, a který vám psal listy“²⁹. „Se vši pravděpodobností sbírka Pavlových listů vznikla na konci 1. století po Kristu. Sice první sbírka 10 Pavlových listů (bez pastoračních spisů) je jednoznačně dosvědčena teprve u Markióna kolem 140 po Kr., ale je velmi nepravděpodobné, že Markión by tyto spisy shromáždil jako první.“³⁰ **Papias**, kterého můžeme zařadit do prvního desetiletí 2.století po Kr., ve svých pěti knihách „Výkladů slov Páně“ jmenuje Matouše, vyjadřuje se o Markovi a zná kromě 1. listu Jana a 1. listu Petra též knihu Zjevení.³¹ Při výkladu Ježíšových slov se necítí vázán evangeliijními texty a naopak vyzdvihuje význam ústní tradice. „To, co pochází z knih, zdá se mi, nepřináší tolik užítku jako to, co se udržuje trvale živým skrze ústní tradici.“³²

Apoštolští otcové psali v době, kdy novozákonní spisy sice existovaly, ale ještě chybí představa normativního křesťanského kánonu. Protože neměli možnost se držet kanonické normy, povážlivě se vzdalují myšlení novozákonních spisů a do značné míry propadají moralismu. Řada pozdějších církevních otců (např. Eirenaios či Tertullian) přes větší časový odstup pochopili smysl evangelia nesrovnatelně lépe. Apoštolští otcové zřetelně prokazují, jak je pro církev nezbytné, aby svou pozdější tradici podrobovala kanonické normě novozákonních spisů.

5. Počátky vzniku novozákonního kánonu

Před vytvořením novozákonního kánonu bylo nejprve potřeba v církvi formulovat učení o svatém Písmu. Prvním pravověrným teologem, který tak učinil byl apologeta **Iústinos** (Justin Martyr, zemřel mučednickou smrtí kolem roku 165 po Kr.). Po svém obrácení dává své schopnosti učitele a filozofa cele do služby Písma svatého. Bůh tj. jeho Logos či Duch naplňoval proroky a mluvil k nám ve svatém Písmu o tom, co se naplnilo v Kristu. Ze schématu zaslíbení a naplnění je zajištěna autorita Písma. Justin Martyr rozlišuje epochu před Zákonem, epochu Zákona a epochu bez Zákona. Kristus přišel na svět jako věčný Zákon a zpečetil novou smlouvu, v níž pravá Boží vůle je duchovní, mravní, lidská a univerzální.

25 Schriften des Urchristentums, Zweiter Teil. Vydáno a opatřeno úvodem a poznámkami Klause Wengsta, Darmstadt 1984.

Ten považuje počátek 2. století za nejpravděpodobnější dobu sepsání Didaché.

26 Ve 13,4 je mluvčím Bůh, ale je zřejmé, že se jedná o výrok Ježíše.

27 Campenhausen, Die Entstehung der christlichen Bibel, Tübingen 1968, 2. vyd. Berlin 1977, 84-85

28 Svědčí o tom, 9,1-3 a 11,4nn

29 Polykarp Filipským 3,2

30 Kümmer, Werner Georg, Einleitung in das Neue Testament, 13. vyd., Heidelberg 1964, 353

31 Eusebios, H.E. III 39,15-17. Při následujících citacích vycházím z vydání Eusebios Pamphili, Kirchengeschichte, hrsg. Von Eduard Schwartz. Kleine Ausgabe, 5. ed., unveränderten Nachdruck der zweiten durchgesehenen Auflage, Berlin, 1952

32 tamtéž 39,4

Hermeneutickým klíčem při výkladu Písma není autorita Ježíšových slov či jeho učení, ale předpokládaná jednota a nerozpornost božského inspirovaného svatého Písma. Podává zprávu (Apol. 67,3) o tom, že při nedělních bohoslužbách jsou čteny „vzpomínky apoštolů“, jimiž míní evangelia (Apol. 66,3). „Sbírku evangelijních spisů staví pro bohoslužebné použití jako normativní „Písmo“ na stejnou rovinu se Starým zákonem, takže každopádně pro bohoslužebné čtení Písma nastupuje vedle starozákonního kánonu jednoduchý nový kánon.“³³

Campenhausen považuje za rozhodující podnět k vytvoření novozákonního kánonu čin **Markióna**³⁴. Když byl pro své učení vyloučen z církve, začal od roku 144 po Kr. budovat svou vlastní církev. Zcela odmítl Starý zákon a sestavil vlastní kánon, do kterého zařadil Lukášovo evangelium a „Apostolikon“ tj. sbírku desíti Pavlových listů.³⁵ Tyto spisy „očistil“ od interpolací, které tam podle jeho názoru vnesli judaisté. Pavla považoval za jediného kazatele nefalšovaného evangelia mezi apoštoly a sebe za jeho rozhodného žáka. Význam Markiónova činu spočívá v tom, že „Markiónovou biblí byla jednou provždy postavena otázka nového kánonu tj. otázka po pravých svědectvích pro původní evangelium jako měřítko veškeré pozdější tradice a jako normy pro církevní zvěstování.“³⁶ Význam jeho činu pro vznik novozákonního kánonu by se však neměl přeceňovat. Po smrti apoštolů nutně muselo dříve či později dojít k tomu, že na místě jejich osobní autority nastupuje autorita spisů, které uchovávají apoštolskou tradici. Zahn je přesvědčen, že zřejmě již před rokem 140 existovala v katolické církvi a byla čtena sbírka 4 evangelií a 13 listů Pavlových, a že také další spisy jako Skutky a v některých částech církve také Žd, 1 Pt, Jk a listy Janovy požívaly stejné cti.³⁷

Mimořádnost teologické osobnosti **Eirenaia**³⁸ a jeho význam v dějinách vzniku novozákonního kánonu výstižně charakterizuje Campenhausen. „Vynikající osobnost Eirenaia označuje přechod staré doby víry zakotvené v ústní tradici do směru pozdější ortodoxie s jejím pevně stanoveným kánodem Starého a Nového zákona. Nespokojí se s tím, aby bránil a vykládal Starý zákon. Jako první katolický teolog se začíná odvolávat na novozákonní spisy, výslovně je jmenuje, brání jejich pravost a vysvětluje jejich závaznost“³⁹ „Eirenaios je první katolický teolog, který se odvážil přijmout markiónský princip nového „Písma“, aby jej použil proti Markiónovi a všem kacířům.“⁴⁰ Nemluví sice o Novém zákonu, ale o čtverém evangeliu, o Skutcích a dopisech apoštola Pavla. Jako první cituje též pastorální epístoly, které počítá mezi Corpus Paulinum. Z katolických dopisů cituje z 1. Petrovy a zná přinejmenším dva dopisy Janovy. „Není třeba váhat označit Eirenaia prvním katolickým teologem, který zná a uznává podle smyslu a věci Nový zákon...V dějinách kánonu je Eirenaios katolickým protějškem kacíře Markióna, který požadoval a uskutečnil nový, křesťanský kánon. Novým kánodem dostává apoštolská autorita precizní, normativní význam.“⁴¹ Eirenaios ještě výslovně nehovoří o kánonu Písma, ale o „kánonu pravdy“ tj. souhrnu víry, který přijala církev od Krista a jemuž zůstává věrná a z něho žije.

Vymezování kánonu Nového zákona urychlil nejen Markión, ale také montanismus, entuziastické hnutí „nového prorocství“, které vzniklo ve Frygii⁴² a rychle se rozšířilo nejen v Malé Asii, ale ohrožovalo celou církev. Nejvyšší autoritou montanistů je Duch a jeho dary. V obraně proti tomuto hnutí je kánon hranicí a normou všeho zvěstování. Tváří v tvář množství novodobých prorocství a nově vznikajících apokalyptických spisů se ukazuje naléhavá potřeba uzavřeného kánonu a tendence počet směrodatných knih omezit. S obranou proti montanismu souvisí zpochybňování autority listu Židům křesťany na Západě a listu Zjevení na Východě.

Muratorioho fragment je vedle Eirenaia důležitým svědkem existence kánonu novozákonních spisů na konci 2.století po Kr. Vznikl zřejmě v římském sboru a byl objeven v roce 1740 milánským knihovníkem Muratorim, po němž obdržel tento fragment seznamu kanonických knih Nového zákona své jméno. Obsahuje 4 evangelia⁴³, Skutky, 13 Pavlových epíštol (pastorální epístoly jsou uvedeny na

33 Kümmel, Einleitung, 357

34 „Idea a skutečnost křesťanské Bible byly vytvořeny Markiónem a církev, která jeho dílo zavrhla, zde nešla před ním, ale – formálně viděno – následovala jeho příkladu.“ Campenhausen, Die Entstehung der christlichen Bibel, 174

35 Obsahovala Pavlovy listy v tomto pořadí: Ga, 1 a 2 K, Ř, 1 a 2 Te, Laodicejským (Éf), Ko, Fp, a Fm.

36 Campenhausen, Die Entstehung der christlichen Bibel, 193

37 Zahn Th., Grundriss der Geschichte des Neutestamentlichen Kanons, 4

38 Vlivný biskup v Lyonu od roku 178 po K.

39 Campenhausen, Die Entstehung der christlichen Bibel, 213

40 tamtéž 218

41 tamtéž 237

42 Hnutí začalo v letech 156/157 pod vedením Montana, extatického proroka, který se považoval za mluvčího Ducha svatého, který připravuje církev na druhý příchod Krista. Hnutí je reakcí na institucionální ztrnulost církve avolá ji k jejím charismatickým počátkům.

43 Začátek a konec rukopisu se nezachoval. Proto text 85 řádků začíná uprostřed věty u druhého evangelia a náhle končí vypočítáváním kacířských spisů.

konci po listu Filomenovi). Z obecných epištol jsou uvedeny Juda a dva či tři Janovy listy. Dále je zařazena Moudrost Šalamounova a Zjevení Jana a s výhradami Zjevení Petra. Vyjmenované spisy jsou v té době v katolické církvi uznávány a jejich přijetí znamená souhlas s jejich čtením při veřejných bohoslužbách. Fragment uvádí též, které spisy do kánonu nepatří: list Laodikejským a Alexandrijským, někteří odmítají Zjevení Janovo a odmítnut je též nedávno vzniklý spis Pastýř Hermův. „V Muratoriho kánonu máme cenný dokument, který poprvé ukazuje představu novozákonní sbírky spisů, která je vědomě uzavřena a jejichž jednotlivé knihy platí jako přijaté a církevně posvěcené.“⁴⁴

Základní obrysy novozákonního kánonu jsou na konci 2. století zřetelné. Patří do něho 4 evangelia, 13 Pavlových epištol, Zjevení, 1. list Petřův a 1. list Janův. Jde o spisy, které tvoří dohromady cca 80 % rozsahu dnešního Nového zákona.⁴⁵

6. Dopravení vzniku uzavřeného novozákonního kánonu

Od přechodu ke třetímu století je všeobecně známo, že svaté Písmo pravověrné církve tvoří Starý a Nový zákon. Pojem „nová smlouva“ nacházíme již u Eirenaia. Melito ze Sard hovoří o „knihách staré smlouvy“⁴⁶. U Hippolyta Římského patřícího do 3. století, nacházíme rozvinutou představu dvojdílné Bible. Zákony jsou v alegorii přirovnány k oběma prsům Kristovým, z nichž zbožné děti sají mléko přikázání a evangelia.

Pro Tertulliana (umírá po roce 222 po Kr.) je dvojdílná Bible základní knihou, učebnicí víry a zákonem pro všechno lidské konání. Protože je Boží pravdou, nemůže obsahovat rozpory ani nepotřebuje doplnění tajemnou tradicí ve smyslu gnóze. Nezrušitelná jednota a jednotnost Písma je zakotvena v její inspirovanosti. Písmo je třeba číst ve víře, Tertullian hovoří o pravidlu víry a pravdy (regula fidei et veritatis).

Jestliže Tertullian reprezentuje západní nespekulativní tradici, pak jeho současník Klémens Alexandrijský je dědicem východní alexandrijské tradice. Při výkladu Písma chce odkrýt živé duchovní pochopení a používá alegorickou metodu výkladu.

Órigenés (žil v letech cca 185-254 po Kr.) dále rozvíjí alexandrijskou tradici. Stojí na pozici „bezpodmínečného biblicismu“⁴⁷. „Nikdy nebylo teologa v církvi, který by tak výlučně byl a chtěl být exegetem Bible jako Órigenés.“⁴⁸ Bibli učinil tématem dogmatiky a jeho nejvýznamnějším příspěvkem k teorii kánonu je jeho učení o inspiraci Písma. Již Justin Martyr považoval Starý zákon za inspirovaný. Theofilos z Antiochie se takto vyjádřil o evangeliích.⁴⁹ Órigenés podobně jako Tertullian hovoří o inspiraci spisů celé Bible. Je zastáncem verbální inspirace v principu stejně přísné, jakou drží jeho židovští současníci. Písmo je pro něj nejvyšší autoritou a jedinou pevnou normou církevního zvěstování i učení. Jeho alegorický výklad z pozic novoplatonských spekulací je však vzdálený původnímu křesťanství. Pro sledování dějin vzniku novozákonního kánonu je významný jeho čin, že na základě svých návštěv církevních provincií rozdělil spisy podle toho, jak jsou ve sborech přijímány. Do první skupiny řadí *αναντιρρητα* nebo *ὁμολογουμενα* („proti nimž nejsou námitky v církvi Boží pod nebem“ : čtyři evangelia, 13 listů Pavlových, 1 Pt, 1 J, Sk a Zj). Druhou skupinu tvoří spisy, o nichž jsou pochybnosti - *αμφιβαλλομενα* : 2 Pt, 2 a 3 J, Žd, Jk a Jud. Pastýř Hermův, list Barnabášův a Didaché zřejmě nepočítá ke kánonu. Třetí skupinu tvoří *ψευδη*, jež jsou odmítnuta jako heretická falza: Evangelium Egyptská, Tomášovo, Basilidovo, Mattiášovo.⁵⁰

K teologickému odkazu Órigena se hlásí Eusebios z Caesaree (zemřel kolem roku 340 po Kr.). V navázání na Órigena rozlišuje mezi spisy uznávanými (*ὁμολογουμενα*), spornými (*αντιλεγομενα*) a nepravými (*ψευδη*). Ke spisům v církvi uznávaným řadí: čtyři evangelia, Skutky, dopisy Pavla, 1 J a 1 Pt. Může k nim být připočteno též Zjevení. Ke sporným zařazuje: Jk, Ju, 2 Pt, 2 a 3 J. K nepravým počítá: Akta Pavlovy, Pastýř Hermův, Zjevení Petra, list Barnabášův, Učení apoštolů, evangelium Židům a další.⁵¹

44 Campenhausen, Entstehung der christlichen Bibel, 303

45 Franz Stuhlhofer ve svém díle Der Gebrauch der Bibel von Jesus bis Eusebios, Wuppertal 1988 ukázal, že tyto hlavní spisy Nového zákona jsou ve 2. a 3. století mnohem více používány a citovány než všechny ostatní spisy.

46 Eusebios, H.E. IV 26,13n

47 Harnack, Dogmengeschichte I, 781, poznámka 4, citováno podle Campenhausena, Entstehung der christlichen Bibel str. 354

48 Harnack, Der kirchengeschichtlichen Ertrag der exegetischen Arbeit des Origenes II, 1919, poznámka 3, citováno podle Campenhausena, Entstehung der christlichen Bibel, 354

49 Theophilus, Autol. III,12, citováno podle Campenhausena, Entstehung der christlichen Bibel, 364

50 Podle Kümmela, Einleitung in das Neue Testament, 364

51 Eusebios, H.E. III, 25

Jak jsme v úvodní kapitole uvedli, za dovršení vzniku uzavřeného novozákonního kánonu, obsahujícího až podnes uznávaných 27 knih, je považován 39. velikonoční list biskupa **Athanasia** z roku 367 po Kr. a rozhodnutí následujících synod ve 4.století. Athanasios poprvé nazývá sbírku svatých spisů kánon (řecky *κανων*) a rozlišuje spisy kanonické (*κανονιζομενα*), zavrženíhodné (*αποκρυφα*) a užitečné ke čtení katechumenům (*αυαγλιωσκομενα*). Ke třetí skupiny patří Didaché a Pastýř Hermův. Zařazením této skupiny se Athanasios snaží neporušit tradici Alexandrie, která byla velkorysejší v šíři spisů zařazovaných mezi kanonické. O přijetí stejného rozsahu novozákonního kánonu na Západě se zasadil především Hieronymus a Augustin.

I nadále se však o kanonicitě některých spisů pochybuje. Např. antiochenská škola delší dobu uznávala jen dva katolické listy a odmítala Zjevení. Zvláštní vývoj probíhal v syrské církvi, která na místo čtyř evangelií uznávala Tatiánův Diatessarón, chybí zde katolické listy a Zjevení. Dopis Filemonovi je odmítnut a naopak za kanonický je přijímán 3.list Korintským. Na počátku 5.století je zde kánon uzavřen přijetím syrského překladu kánonu – pešittá, která obsahovala 22 spisů. Má čtyři evangelia, Skutky 14 listů Pavlových (3.list Korintským je odstraněn a jako Pavlův list je přijímán list Židům), epištoly Jk, 1 Pt a 1 J.

Ve středověku nebyl pro katolickou církev rozsah Nového zákona problémem. Až do koncilu Tridentského (Sessio IV z 8.dubna 1546) nemuselo být učiněno žádné skutečně závazné úřední rozhodnutí církve ve věci rozsahu kánonu. Tridentský koncil prohlásil za kanonickou celou Bibli v rozsahu Vulgáty. Také ve světové reformaci je novozákonní kánon potvrzen v celém rozsahu, jak jej měla stará církev. Teprve od doby osvícenství se správné vymezení kánonu stala v protestantské teologii opět problémem.

7. Kriteria uplatňovaná při vzniku novozákonního kánonu

Touto otázkou se ve své disertační práci podrobně zabývá římskokatolický teolog Karl-Heinz Ohlig.⁵² Úvodem svého rozboru ukazuje, že historické náhodnosti při vzniku kánonu nehrály rozhodující roli. K náhodným dějinným motivům počítá církevně úřední rozhodnutí či církevně politické motivy, podporu určitých církevních seskupení určitému spisu, vliv významných teologů na ohraničení kánonu a použití spisu určitou skupinou nebo proti určité skupině. Mnohé spisy se prosadily i proti nepříznivým okolnostem.⁵³ Vlastní zdůvodnění přijetí jednotlivých spisů do kánonu je třeba hledat v uplatnění jiných kritérií.

Jako hlavní kritérium uznání spisu za kanonický je v prvních čtyř stoletích udávána jeho *apostolicita*. Někteří badatelé⁵⁴ chápou chybně apostolicitu jako požadavek, aby autorem spisu byl apoštol. Samotná sbírka evangelií i uznání listů, o jejichž apoštolském autorství se ve staré církvi pochybovalo, svědčí o tom, že autorství spisu apoštolem nebylo podmínkou pro přijetí do kánonu. Apostolicitou se míní nefalšované zachování tradice Kristovy. Apoštolský původ spisu byl silným argumentem pro přijetí, ale takovým argumentem bylo i vysoké stáří spisu z apoštolské doby. K apostolicitě patřil i souhlas s apoštolským učením, jednota s „Písmem“ tj. se spisy již do Písma přijatými. Od apoštolského spisu se očekávalo, že bude srozumitelný a bude duchovně vzdělávat.

Vedle apostolicity byla důležitým kritériem *universalita* tj. církevní konsensus, uznání spisu velkým počtem sborů a církevně uznávaných autorit. Tímto uznáním se prokázalo, že tento spis se v životě sborů i jednotlivců osvědčil, že se konkrétně prosadila jeho autorita a jeho prostřednictvím je církev vzdělávána. Co se osvědčilo, tomu církev důvěřovala a to milovala.

Konečným zdůvodněním normativnosti biblických spisů je duchovní autorita Pána církve Ježíše Krista. Církev ve víře rozpoznává, že se zde setkává s panstvím Ježíše Krista, jenž se v nich prosazuje jako norma normans. Můžeme mluvit o *spiritualitě* tj. od duchovním kritériu, o pneumatické, duchovní zkušenosti církve, o testimonium spiritus sancti internum (vnitřní svědectví Ducha svatého). „Novozákonní kánon je celý zakotven v kanonicitě Ježíše Pána. On je to, kdo se dosvědčuje skrze novozákonní tradice a spisy jako Pán. Novozákonní knihy jsou ve své platnosti založeny absolutně christologicky, pneumatologicky a theo-logicky. Církev rozpoznává v novozákonních spisech autoritu Ježíše a sklání se před ní přijetím těchto spisů jako kanonických... Utvoření kánonu nevzniká z dogmatického rozhodnutí staré církve, ale je poslušným vyznáním k dějinně jedinečnému Pánu Ježíši.“⁵⁵

52 Karl-Heinz Ohlig, Die theologische Begründung des neutestamentlichen Kanons in der alten Kirche, Düsseldorf 1972. Výklad této kapitoly vychází z této práce.

53 Např. Zjevení a epištola Židům, spisy, jež byly hojně užívány a zneužívány montanisty.

54 Např. Marxen Willi, Das neue Testament als Buch der Kirche, Gütersloh, 1966

55 Ohlig, Karl-Heinz, Die theologische Begründung des neutestamentlichen Kanons in der alten Kirche, 312-314

8. Teologický význam vzniku biblického kánonu

Kánon je veličina, která vznikla v dějinách. Bez teologického zhodnocení dějin vzniku biblického kánonu nelze formulovat zásadní, dogmaticky orientované učení o kánonu. Mnozí představitelé kritické teologie mají sklon k tomu, považovat kánon za dějinnou danost náhodného charakteru, která nemá dogmaticky žádný rozhodující význam. Dokonce mluví o krizi kánonu církve. „Plíživou nemocí evangelické teologie a tím evangelické církve je nejasnost jejího vztahu k listinám jejího původu, tedy k biblickému kánonu, přesněji jejího nedějinného, totiž intelektualisticko-právníckého nepochopení a jeho důsledků.“⁵⁶

Dějiny vzniku kánonu zahrnují poměrně dlouhou dobu. „Kánon se ustavil v nejužší souvislosti s potřebami a životem církve prvních století. Lze s jistého hlediska říci, že to je prostě výsek starých církevních dějin, ovšem výsek nejdůležitější, jakoby srdce a střed duchovních a myšlenkových sil, které v církvi působily.“⁵⁷ K ideji kánonu patří idea jeho uzavřenosti. „Idea uzavřenosti kánonu má ovšem důležitou náplň teologickou, dogmatickou: je odleskem přesvědčení, že založení církve je jednorázový a neopakovatelný skutek zjevení Božího v Ježíši Kristu v těle přišlém“⁵⁸

Viděli jsme, jak důležitým byl v církvi důraz na konsensus. Vytváření kánonu šlo cestou mezi úzkým a širokým vymezením kánonu. Kanonické spisy jsou rozpoznávány ze zdola, při věřících a teprve pozvolna od druhé poloviny 4. století jsou shora úředně legitimovány. „Přes všechnu nedokonalost a pochybnosti, které můžeme sledovat při vytváření kánonu, musíme dojít k úsudku, že rozhodnutí staré církve o novozákonním kánonu nelze předčít, co se týká rozsahu. O žádném jiném spise, který se nám zachoval z rané doby církve mimo spisy NZ nelze usuzovat, že by mohl být legitimně připojen ke kánonu. Revize novozákonního kánonu by byla možná pouze zúžením tehdejších knih prohlášených za kanonické, ne rozšířením, ať již v jakémkoliv smyslu.“⁵⁹ Nelze než obdivovat rozvahu, moudrost a odvalu rané církve, která odolala puristickému zúžení a projevila široké srdce. Za jednáním lidí lze vidět Boží prozřetelnost (*providentia Dei*), působení Ducha svatého. G. Ebeling pregnantně formuluje, že zjištění kanonicity novozákonních spisů se opírá o *testimonium Spiritus sancti internum*, které však nelze oddělovat od *testimonium ecclesiae*, tak jako Písmo nelze oddělit od dění zvěstování, od jeho používání při bohoslužbě. *Testimonium ecclesiae* je pouze služební svědectví (*testimonium ministeriale*), které je třeba odlišit od svědectví vlastního (*testimonium principale*).⁶⁰

Především je třeba si uvědomit, že církev kánon nevytvořila, ale vytvořený kánon uznala. „Fenomén vzniku novozákonního kánonu nepochopíme správně, neuvědomíme-li si, že konec konců církev kánon nevytvořila, nýbrž uznala, poznala, že v těchto knihách je opravdu autoritativně a jednou pro vždy zachyceno svědectví o tom založení církve, jímž Pán církev jednou založil a vždy znovu zakládá. Jinak řečeno: dnešní novozákonní spisy se staly kanonickými tím, že se církvi vnuly svou vlastní vnitřní vahou... toto tvrzení o vnitřní váze novozákonních spisů je prostě střízlivá pravda. Tato sbírka je a zůstane opravdovou, svrchovanou autoritou, „pravidlem víry a života“, knihou svědectví, jež se *in actu* stává slovem Božím.“⁶¹

Vznik kánonu má nesmírný systematicko-teologický význam, protože tyto kanonické spisy jsou normou dogmatického a etického vyučování církve. Ustanovením kánonu „učinila církev zavazující rozhodnutí pro celou budoucnost církve. Ne pro druhé, ale sama pro sebe zřídila normu a podrobila církev všech dob této normě... Učitelství úřad církve má své východisko v podrobení se pod tuto církevní normu kánonu... Vytvořením normy se zřekla být sama sobě normou, protože zjistila, že její učitelství úřad nemůže zachovat čistou apoštolskou tradici bez nadřazené písemné normy.“⁶²

Nesmíme zapomenout na to, že novozákonní kánon neexistuje pro sebe sama, ale je součástí kánonu celého Písma. Církev rozpoznala ve spisech Starého zákona přítomnost Ducha svatého, který mluvil skrze proroky. „Starý zákon je pro církev jen potud kanonický, pokud směřuje k Novému zákonu

56 Hermann Strathmann, *Die Krisis des Kanons der Kirche*, poprvé uveřejněno v *ThBl Leipzig* 1941, 295. Citováno podle *Das Neue Testament als Kanon*, hrg. Ernst Käsemann, Berlin 1973, 41.

57 Souček, J.B., *K dějinám novozákonního kánonu*, Praha 1943. Rozmnoženo jako rukopis péčí Synodní rady československé církve evangelické, 1

58 tamtéž, 3

59 Aland, Kurt, *Das problem des neutestamentlichen Kanons*, In: *Das Neue Testament als Kanon*, hrg. Von Ernst Käsemann, Berlin 1973, 151-152

60 Ebeling, Gerhard, „*Sola scriptura*“ und das Problem der Tradition, In: *Das Neue Testament als Kanon*, 102

61 Souček, J.B., *K dějinám novozákonního kánonu*, 15

62 Cullman, Oscar, *Die Tradition und die Festlegung des Kanons durch die Kirche des 2. Jahrhunderts*, In: *Das Neue Testament als Kanon*, 102-103

tj. pokud se přijme, že doba inkarnace je také pro předcházející dobu normativní a je jejím pravidlem výkladu. Apoštolské spisy nejsou jen normou pro poapoštolskou, ale i předapoštolskou dobu.⁶³

V teologické a hermeneutické diskusi o správný biblický výklad se postupně dostala do popředí otázka biblického kánonu jako celkového kontextu nutného pro výklad jednotlivých biblických míst. Zvláště v USA je v posledních 30 letech toto téma živě diskutováno. Zvláště je reagováno na práce Brevarda S. Childse a Jamese A. Sanderse.⁶⁴ Zvláště Childs zdůraznil význam biblického kánonu pro exegezi a teologii, pro církve a její zvěstování. Činí z kánonu „hermeneutický všeobecný klíč“ a staví jej do centra výkladu Písma. Při dosavadním historicko-kritickém výkladu biblických knih kánon hermeneuticky nehrál žádnou roli. Childs rozvinul svůj návrh „kanonické exegeze“ programovým článkem z roku 1964 „Interpretation in Faith“⁶⁵. Základním principem této exegeze je, že jednotlivý biblický text musí být interpretován ve světle celého svědectví Písma. „Rámcem víry“ není cizí strukturou, ale poskytuje radikální integritu exegeze. Ve své knize „Biblical Theology in Crisis“ nastiňuje svou kanonickou biblickou teologii. K jejím základním principům patří, že kánon musí být normou pro výklad Písma tj. Písmo musí být interpretováno ve vztahu ke své funkci ve společenství víry (community of faith). Kánon církve je základní kontext výkladu Písma, protože nejde jen o text minulých dob, v nichž se Bůh setkával se svým lidem, ale skrze něj dodnes vyučuje svou církev. Biblický text je pro církve mediem božského zjevení. Childs přijímá učení o inspiraci Písma, jehož důsledkem je, že úsilí o výklad Písma má být doprovázeno modlitbou o osvětlení Duchem svatým. Kanonický výklad Písma bere text vážně v jeho konečné podobě, jež je jeho kanonickou formou.

Jestliže Childs hovoří o „kanonickém přístupu“ (canonical approach), pak James A. Sanders svůj přístup k otázce kánonu nazývá canonical criticism. Ve své knize „Canon and Community“ zdůrazňuje vztah Písma k církvi, tj. kánonu ke společenství víry. Bible získává plnou velikost v církvi, zde je její pravý „Sitz im Leben“. Proto jí nelze ponechat v zajetí studijních prací badatelů, ale je třeba jí dát nazpět věřícím komunitám. Sanders vychází z přesvědčení, že Duch svatý působil nejen při autorech, kteří sepisovali jednotlivé spisy, ale též při celém procesu formování kánonu. Bible je pro něj velmi pluralistickým dokumentem. Kánon obsahuje prvky adaptability a stability. Každá generace čte svou autoritativní tradici ve světle svého vlastního místa v životě, svých vlastních otázek, své vlastní nutné hermeneutiky. Hermeneutika je středový bod mezi stabilitou a adaptabilitou Bible jako kánonu, je uměním interpretovat Bibli pro současnou věřící komunitu.

Tato zdůraznění principiální důležitosti biblického kánonu pro hermeneutiku si zaslouží ocenění, protože připomíná exegezi její vlastní cíl: pomoci slyšet v Bibli normativní Boží slovo. Teologická dimenze exegeze jako konstruktivní úkol je konstitutivním základem interpretace a nesmí být pouhým dodatkem k historicko-deskriptivní diskusi. Kritici tomuto přístupu vytýkají, že je podceňován význam historické práce a že zde dochází k dogmatickému útěku z těžkostí historických otázek.

63 tamtéž, 104-105

64 Child, Breward S., *Biblical Theology in Crisis*, Philadelphia, 1970; *Introduction to the Old Testament as Scripture*, Philadelphia 2.ed. 1975; *The New Testament as Canon: An Introduction*, London 1984; *Old Testament Theology in a Canonical Context*, London 1985; Sanders, James, A., *Torah and Canon*, Philadelphia 1972; *Canon and Community*, Philadelphia 1984; *From Sacred Story to Sacred Text*, Philadelphia 1987

65 Childs, Breward S., *Interpretation in Faith*, Int. 18, 1964, 434nn.

9. Závěr

„Dějiny kánonu mohou sice vykreslit dějinné podmínky a motivy vzniku a ustavení kánonu, ale nemohou posoudit věcnou nutnost vytvoření kánonu a správnost jeho vymezení.“⁶⁶ Jeho autorita je dána vnitřním svěděctvím Ducha svatého (testimonium Spiritus sancti internum), ke kterému přistupuje svěděctví církve (testimonium ecclesiae). „Dokázat svou autoritu může jen kánon sám tím, že se církvi vždy znovu autoritou stává.“⁶⁷ Novozákonní kánon „není dílem církve v tom smyslu, že by vznikl usnesením nějakého církevního grémia, ale je normou živé tradice, normou, kterou církev rozpoznala, která se jí vnutila svou vnitřní vahou, a která byla církví potvrzena, recipována a prakticky vymezena.“⁶⁸ Jakékoliv pokusy změnit rozsah kánonu třeba na principu „kánonu v kánonu“ se prokázaly neuspokojivé⁶⁹ a nebyly církvi obecně akceptovány. Pro církev Kristovu je vznik spisů novozákonního kánonu největším darem Božím po poslání Ježíše a Ducha svatého. Nesmíme však zapomínat na to, že stará Jednota bratrská právem zařazovala Písmo svaté mezi věci služebné.⁷⁰ Na nejzákladnější rovině platí, že je to vzkříšený Pán sám, jenž je konečným kánodem své církve. „Kristus zřizuje kánon a dává mu jeho konkrétní historickou formu.“⁷¹ On sám je živým Pánem a středem biblického kánonu spisů Starého a Nového zákona.

Karel Taschner

66 Kümmel, Georg, W., Einleitung in das Neue Testament, 372

67 Souček, J.B., K dějinám novozákonního kánonu, 16

68 Pokorný Petr, Literární a teologický úvod do Nového zákona, Praha 1993

69 Viz např. Lutherovo odmítání epištoly Jakubovy.

70 „S Boží strany jsou podstatnými věcmi 1. milost Boží, 2. zásluha Ježíše Krista a 3. dary Ducha svatého; se strany člověka pak víra, láska a naděje jako dary, jimiž je člověku darována účastnost na objektivním díle Božím... Vedle podstatných byly i služebné věci Bratřím potřebné k spasení, nikoli však bezpodmínečně. Služebné věci jim byly ty, jimiž jako nástrojem si posluhuje Duch svatý ke sdělení věcí podstatných. Právě pro jejich nástrojovost aslužebnost nelze je nazývat znehodnocujícím výrazem věcí případných. Ztratí-li tuto závislost, jsou rázem nikoli jen vyprázdněné amarné, nýbrž přímo škodlivé, antikristovské. Prvořadé postavení mezi nimi má Písmo svaté jako služebnost nejpotřebnější, přímo závislá na podstatném Božím slově, jímž je Ježíš Kristus.“ Řičan, Rudolf, Dějiny Jednoty bratrské, Praha 1957, 429-430

71 Ridderbos, Herman, The Authority of the New Testament Scriptures, Philadelphia, 1983, 40